

V. B. NEBESKÝ A RUKOPISNÁ SBÍRKA KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA

Marta Vaculínová – Václav Petrbok

V. B. Nebeský and the Manuscript Collection of the Library of the National Museum

Abstract: On the 24th of November 1850, Václav Bolemír Nebeský addressed his application for employment to the Council of the Czech National Museum. At that time, Nebeský already edited the Proceedings of the National Museum. The Council replied favourably to his request (at least partly due to the fact that Nebeský did not ask for any financial remuneration) and put him in charge of providing a catalogue of Museum's manuscripts. However, we have no evidence to Nebeský's actually working an such a catalogue.

Keywords: Václav Bolemír Nebeský (1818–1882) – National Museum Library – catalogue of the Museum's manuscripts

„Dle našeho zdání musí se každá památka umělecká a básnická pojmut co výrůstek svého věku, v organickém spojení s ním co plod ducha tvořícího osobnosti samostatné, a dle idey všeobecné vědecké; opomine-li se první, vede to k jalovému a nepravdivému rozumování a nespravedlivé a nesnášenlivé subjektivnosti, pakli se nebere ohled na druhé, činí se křivda osobnosti samostatně ze sebe tvořící, a třetí zavádí k nechutnému a bezdušnému *pouhému podáváníí*.“

(Nebeský 1847:585)

Václav Bolemír Nebeský (1818–1882) je osobností v české kulturní tradici známou nejspíše jako básník, autor skladby *Protichůdci* (1844), polemizující vskrytu s „nihilistickým“ zaměřením Máje Karla Hynka Máchy. Méně je již známá jeho literárněhistorická činnost – jako jeden z prvních v českém prostředí zohledňoval programově komparativní a historické hledisko při studiu středověkých památek (*Tristan, Alexandreis, Spor duše s tělem*), podnícen úvahami německého literárního historika Georga Gottfrieda Gervina plédoval – jak je z motta tohoto příspěvku patrné – pro interpretaci uměleckého díla jako součást širšího duchovního procesu s příslušnými sociálně kulturními hledisky. Zřejmá je i jeho romantická inspirace, v níž byl vnímavým žákem bratří Grimmů a již svého velkého (a nedostižného) vzoru, Johanna Gottfrieda Herdera, a sice důrazem na tvůrčí osobnost, jeho individuální schopnosti a tvořivost. Nebeský nezůstal vůči požadavkům a potřebám vrcholné fáze české obrozenské společnosti, usilující již po dosažení emancipace kulturní po emancipaci politické, nevšimavý – ve studiích o „literatuře lidu“, tedy o „kratochvilných a podivných historiích a kronikách“ vystihl – jako před ním Joseph Görres a Berthold Auerbach – neobyčejně přesně socializační funkci „lidového“ čtení. Rozhodně se přítom

distancoval od nekritického vlastenčení řady svých současníků, ale i napodobování lidové poezie v soudobé literární tvorbě (ocenil Erbena „na úkor“ F. L. Čelakovského). Méně známá je jeho činnost literárněkritická (psal např. o V. Furchovi, K. H. Máchovi, K. Sabinovi, F. Turinském, ale i o šumavském českém Němci J. Rankovi), ještě méně se ví o důležité aktivitě publicistické – v době Nebeského vídeňského pobytu (1843–1846) vycházely nejméně dvakrát do měsíce jeho fejetony v *Květech*, resp. *České věle*, mnohdy přetřásající důležité kulturněpolitická témata (asimilaci Židů v českém prostředí, slovenskou jazykovou „odluku“, česko-německé vztahy, otázky slovanské vzájemnosti).¹ A takřka neznámá je dnes jeho činnost redaktorská – od počátku 50. let 19. století až do roku 1861, kdy se náročné redaktorské práce² pro nemoc vzdal, umožnil v rámci možného publikace četných vědeckých článků, kritik a edic nemalému množství autorů, leckdy podezříváných z protirakouské činnosti. Zdá se, že po celý zbytek života byl stíhán výčitkami svědomí vůči svému odbornému i lidskému přesvědčení, kdy po komisionálním prozkoumání pravosti „staročeské“ památky *Milostné písně krále Václava*, která souvisí nepochybně s jeho článkem *Král Václav I., milostný básník německý* a po přednášce Julia Feifalika v Královské české společnosti nauk, si byl nucen v počínajících bojích o pravost Rukopisů – které měly z podnětu pražského policejního ředitele Antona von Päumanna kompromitovat české národní hnutí – na nátlak české elity dožádat na (bývalém) příteli Davidu Kuhovi, majiteli *Tagesbote aus Böhmen*, že není autorem článku *Handschriftliche Lügen oder palaeographische Wahrheiten*. Tento rozklad naznačující, že možným autorem Rukopisů je Václav Hanka, zaslal do redakce *Tagesbote*, jak vyšlo najevo až v roce 1913, klementinský knihovník Anton Zeidler. Nebeský vydal ještě

¹ Viz PETRBOK 2011, 2012.

² Příznačný je Nebeského povzdech: „Kritika z mnohých stran se u nás žádá, a přece jen těžko snáší a těžko provozuje“ a snad i náznak lehké rezignace, patrné z požadavků po „potřebách a oblíbě většního obecnstva“. Rovněž Nebeský ironicky dodal: „Bude tedy náš časopis v jisté míře populárnější, aby chom slova, ježto nyní obecným takřka heslem v literatuře se stalo, i tu užili“ (NEBESKÝ, 1855: 8, 5).

jako doklad „o pravosti“ dopisy Václava Hanky Václavu Aloisu Svobodovi a článek o Maxu Büdingerovi a Rukopisu Královédvorském. Poté se v záležitosti staročeské filologie odmlčel, s výjimkou hesla o Rukopisu královédvorském v Riegrově slovníku a recenze Hanušova spisu *Die gefälschten böhmischen Gedichte aus den Jahren 1816–1849* z roku 1868, kde zopakoval již otevřeněji – Václav Hanka nebyl již řadu let živ – své předchozí výhrady o *Milostné písní* i *Libušině soudu*. Nejen Karlem Jaromírem Erbenem a Jakubem Malým byl však i nadále považován za člověka nespolehlivého a obojetného, stejnými výtkami ho častoval i Ignác Jan Hanuš, rozhodný odpůrce *Milostné písně krále Václava* a *Písně Vyšehradské*. Od šedesátých let Nebeský překládal a interpretoval novořeckou, španělskou a portugalskou literaturu a vracel se ke své celoživotní lásce – literatuře antické –, jako sekretář Muzea se věnoval organizační práci, mj. též v Matici české a Umělecké besedě... Nelze než si v této souvislosti povzdechnout slovy Arnošta Krause: „*Jakou škodu tato pevnost ve víře [v Rukopisy, pozn. aut.] učinila inteligenci let šedesátých a sedmdesátých, která trpným odporem v politice bez toho byla záhy odříznuta od živých styků se světem venku*“.³

Vydaný dopis z registratury Archivu Národního muzea ukazuje Nebeského zájem podílet se na činnosti Knihovny Národního muzea i jako katalogizátor rukopisů. Poté, co mu bylo znemožněno působit na univerzitě jako profesor klasických jazyků, ačkoliv se habilitoval, spojil své další odborné působení výhradně s Národním muzeem. Povzbuzen přízní člena muzejního výboru a kurátora Matice české Jana Norberta rytíře Neuberka, v jehož domě působil již od návratu do Prahy jako vychovatel, získal již začátkem roku 1850 zmíněné místo redaktora *Časopisu Českého muzeum*. Zájem o další vědecké studium rukopisných památek depopovaných v Knihovně Národního muzea ho přiměl k tomu, aby podal Muzejnímu výboru žádost, kterou zde otiskujeme⁴. Podle všeho jde o další z mnoha pokusů souhrnně evidovat bohatství rukopisných sbírek muzejní knihovny po vytrvalých urgencích Muzejního výboru, který byl nespokojen s Hankovým nedostatečným zpracováním muzejní knihovny.⁵ Za velmi složitých podmínek ekonomických, osobních (přítel F. Palacký a posléze i Jan Norbert rytíř Neuberka se práce v Matici české a vůbec v Muzeu v době „zaživa pohřbených“ neúčastnili) se Nebeskému podařilo do roku 1855 opravit a doplnit informace o mnohých památkách, identifikovaných v Dějinách české literatury Josefa Dobrovského i Josefa Jungmanna, především co se týče

jejich datace a filiace. V tom koneckonců započal již v roce 1848, kdy v Muzejníku vydal obšírnou *Zprávu o rukopise Májového snu*,⁶ kde nesouhlasil se stanoviskem Václava Hanky, muzejního knihovníka a budoucího kolegy. Zvláštní zájem věnoval Nebeský bohatým zdrojům rukopisných památek doby husitské. Podle Josefa Hanuše⁷ ho zvláště zajímala satirická tvorba; z ní však nakonec (z cenzurních důvodů?) bylo otištěno jen šest básní. První edice, *Souvěká píseň hanlivá na husity*, pocházela ze sbírek Antonína Bočka⁸; další *Verše na husity* s incipitem (citujeme podle Nebeského transkripce) *Slyšte všickni staří i vy děti* již z muzejních sbírek (nová sign. I E 6⁹), stejně jako jedna z protihusitských satir s incipitem *Vlka poznáš po srsti* (rovněž z kodexu I E 6), uveřejněná společně se skladbou *Když lev umřel pravú tuhú*, pod názvem *Dvě staré satiry*.¹⁰ Zbývají dvě skladby, které Nebeský¹¹ pod názvem *Dvě staré satiry* uveřejnil. Pocházely z třeboňského archivu a archivu Olomoucké kapituly. Vedle této ediční a interpretační činnosti je rovněž třeba zmínit pravidelně uveřejňované *Zprávy o českém Museum*, kde Nebeský jako sekretář Muzea informoval o přírůstkách do muzejních sbírek, tedy i „*ke sbírce rukopisů, listin, map a rytin*“, které mu zřejmě dodávali správci jednotlivých sbírek.

Další oblast Nebeského paleobohemistického zájmu se mu stala – jak je dnes zřejmé a jemu samotnému ostatně rovněž – osudnou: jde o zmiňované rukopisné památky z let 1817–29. I zde je třeba diferencovat: v rozsáhlém pojednání o *Rukopisu královédvorském*,¹² o jehož pravosti byl Nebeský přesvědčen, byl velmi rezervovaný ve svém úsudku, co se týče *Libušina soudu*, kde sehrál nepochybně roli zdrcující soud Josefa Dobrovského. Patrně proto o něm nenapsal článek, jak původně zamýšlel. Obdobné důvody ho vedly, jak dokazuje i Josef Hanuš,¹³ i k odsudku *Milostné písně krále Václava* ve článku o *Králi Václavu I., milostném básníkovi německém*,¹⁴ kde se oproti tomu lze dočíst poměrně fundované úvahy o básnické činnosti Závěse z Falkenštejna nebo německých minnesängrech na dvoře českých králů.

K většině těchto studií používal prokazatelně Nebeský i muzejní zdroje. A jak to bylo s jejich slibovanou katalogizací? Analýza katalogizačních lístků a starších fondových katalogů prokázala jednoznačně, že záznamy Nebeského rukou se zde nevyskytují.¹⁵ Po Hankově *Katalogu rukopisů Musea Království českého* a abecedním katalogu rukopisném, omezujícím se na stručné popisy (s ojedinělými záznamy Antonína Jaroslava Vrtátka a novými signaturami uděleným rukopisům A. Paterou po přestěhování do nové

³ KRAUS 1928, s. 60.

⁴ Ani Josef Hanuš se o ní ve svých podrobných dvousvazkových Dějinách Národního muzea (HANUŠ 1921, 1923) nezmiňuje.

⁵ Peripetie kolem zpracovávání rukopisných a knižních fondů Václava Hankou vyčerpávajícím způsobem zachytil Jaroslav Vrchotka (VRCHOTKA 1967: 93–99); z jeho rozkladu je patrné, že Nebeského nabídka následovala po zveřejnění výsledků revizní komise – Pavla Josefa Šafaříka a Antonína Strobačka –, která „*se hlavně zaměřila na to, přimět úředníky knihovny k brzkému dokončení katalogů*“ (VRCHOTKA 1967: 96).

⁶ NEBESKÝ 1848.

⁷ HANUŠ 1896: 112.

⁸ NEBESKÝ 1851.

⁹ NEBESKÝ 1852a.

¹⁰ NEBESKÝ 1852b.

¹¹ NEBESKÝ 1852c.

¹² NEBESKÝ 1852–1853.

¹³ HANUŠ 1896, s. 114.

¹⁴ NEBESKÝ 1854.

¹⁵ Snad i opakované sliby Václava Hanky pokračovat v soupisu knižních i rukopisných fondů přispěly k tomu, že Nebeský ve své katalogizaci podle všech dostupných informací ani nezačal.

budovy) usiloval podle Jindřicha Marka až „*Adolf Patera o katalog muzejních rukopisů, tato snaha však byla neúspěšná. Na dlouhodobou zdravotní dovolenou nastoupil v roce 1903 s tím, že popíše muzejní kodexy.*“ Jindřich Marek¹⁶ se domnívá, že šlo možná o „jistou symbolickou koncesi zasloužilému bibliotekáři a znalci rukopisů při předání muzejní knihovny agendy, jež pro jeho aktéry [tj. nového bibliotekáře Čeňka Zírta a Pateru, pozn. aut.] nebylo právě příjemné a jednoduché.“ Dodnes používaný dvousvazkový knižní soupis rukopisů *Knihovny Národního muzea* je ale dílem Františka Michálka Bartoše, který se stal po návratu ze studií ve Freiburgu im Breisgau na zásah Jaroslava Golla spolupracovníkem Národního muzea právě s úkolem provést katalogizaci rukopisů, kde podle Ivana Hlaváčka¹⁷ „vedle mnoha málo významných, ba nicotných rukopisů bylo několik pokladů k českým dějinám, především k traktátové literatury husitské, jejímž znalcem se Bartoš stával.“ Jak je patrné, i zde přispěly rukopisné fondy k odbornému zaměření badatele mírou nemalou, mimo jiné též třibením základních postupů historického a filologického řemesla – metod nižší a vyšší textové kritiky.

Seznam literatury

- DVOŘÁK 1953: Karel Dvořák, *Doslov*, in: Václav Bolemír Nebeský, *O literatuře*, Praha: Československý spisovatel, s. 252–264.
- HANUŠ 1896: Josef Hanuš, *Život a spisy V. Bol. Nebeského*, Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
- HANUŠ 1921, 1923: Josef Hanuš, *Národní museum a naše obrození: k stoletému jubileu založení musea 1–2*, Praha: Nákladem Národního musea.
- HLAVÁČEK 2011: Ivan Hlaváček, *F. M. Bartoš zemřel*, in: Týž, *O mých předchůdcích i současnicích*, Praha: Národní archiv, s. 328–334.
- KRAUS 1928: Arnošt Kraus, *Přidavky. I. Královédvorské povídky*. In: Týž, *Vědecké metody pana profesora Dr. Frant. Mareše, zvláště v otázce Rukopisů*, Kladno: J. Šnajdr (původně otištěno v *Čechische Revue* 1912).
- MAREK 2012: Jindřich Marek, *Adolf Patera a muzejní rukopisné zlomky*, in: *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Sbírký Adolfa Patery a Čeňka Zírta*, Praha 2012, s. 13–16.
- NEBESKÝ 1847: Václav Nebeský, *Příspěvky k dějinám literatury české*, *Časopis Českého museum* 21, 1847, I/6, s. 584–602.

- NEBESKÝ 1848: Václav Nebeský, *Zpráva o rukopise Májového snu*, *ČČM* 22, 1848, I/2, s. 113–137.
- NEBESKÝ 1851: Václav Nebeský, *Souvěká píseň hanlivá na Husity*, *ČČM* 25, 1851, III, 114–121.
- NEBESKÝ 1852A: Václav Nebeský, *Verše na husity (ze začátku XV. století)*, *ČČM* 26, 1852, I, 141–151.
- NEBESKÝ 1852B: Václav Nebeský, *Dvě staré satyry (z první čtvrti XV. století)*, *ČČM* 26, 1852, II, 75–80.
- NEBESKÝ 1852C: Václav Nebeský, *Dvě staré satyry (verše)*, *ČČM* 26, 1852, III, 44–48.
- Nebeský 1852–1853: Václav Nebeský, *Královédvorský rukopis*, *ČČM* 26, 1852, III, 127–174, IV, 129–168; *ČČM* 27, 1853, I, 116–167, II, 335–388.
- NEBESKÝ 1854: Václav Nebeský, *Král Václav I., milostný básník německý*, *ČČM* 28, 1854, III, 347–363.
- NEBESKÝ 1855: Václav Nebeský, *Slovo k laskavému obecnstvu*, *ČČM* 29, 1855, I, 3–8.
- PETRBOK 2011: ›*Však my se sami dovedeme milovati: znovu o česko-židovsko-německé ›revolučnosti‹ v letech 1843–1847*, *Slovo a smysl* 2011, č. 16, s. 95–105.
- PETRBOK 2012: Václav Petrbok, ›*Však ale má Vídeň jméno od Slovanů (Vindebona), a duch světodějín je přece spravedlivý: Die Wiener Feuilletons von V. B. Nebeský*. In: Stefan Michael Newerkla, Hana Sodeyfi, Jana Villnow Komárková (vyd.): *Miscellanea vindobonensia bohemia*. Wien: Holzhausen, 2012, s. 123–131.
- VRCHOTKA 1967: Jaroslav Vrchotka, *Dějiny Knihovny Národního muzea v Praze*, Praha: SPN.

Zusammenfassung

V. B. NEBESKÝ UND DIE HANDSCHRIFTEN SAMMLUNG DER BIBLIOTHEK DES NATIONALMUSEUMS IN PRAG

Der Beitrag bietet eine kurze Information über Václav Bolemír Nebeský im Zusammenhang mit seinem Gesuch um Einstellung in der Bibliothek des Nationalmuseums, die er am 24. November 1850 an das Komitee des Böhmisches Nationalmuseums adressierte. Nebeský arbeitete in jener Zeit bereits als Redakteur der Zeitschrift des Nationalmuseums. Das Komitee entsprach seiner Bitte (sicher auch deshalb, weil Nebeský für seine Arbeit keine Entlohnung beanspruchte) und stellte ihm die Aufgabe, an der Katalogisierung der Handschriften des Museums zu arbeiten. Wir besitzen jedoch keine Dokumente darüber, dass Nebeský die Handschriften tatsächlich katalogisiert hätte.

¹⁶ MAREK 2012, s. 15.

¹⁷ HLAVÁČEK 2011, s. 329.

PŘÍLOHA

Slavný výbore Českého museum!

Domnívaje se, že by snad při hojných pracích ouplného spořádání bohatých pokladů Knihovny musejní malá pomoc docela neprospěšna nebyla, dovoluje si nížeapsaný Slavnému výboru v tomto ohledu své přičinění se vsí uctivostí nabídnouti, koje se nadějí, že Slavný výbor tuto jeho žádost dobrotivě přijme, jelikož žádné odměny za své přičinění nepožaduje, spokojen jsa s kořistí z bohatých pokladů pro českou literární historii, kterouž si za předmět podrobnějšího svého studium vyvolil. Nížeapsaný by se tedy velmi rád uvolil denně asi dvě neb půl třetí hodiny při pořádání knihovny napomáhati, pokud on za svým povoláním co vychovatel na venkově bydlet nemusí, což se obyčejně ročně asi dva měsíce na podzim stává. Prose o dobrotivé rozhodnutí na tuto žádost zůstávám

s největší úctou

nejponíženější sluha
Václav Nebeský m[anu]p[ropria].
redaktor Časop[isu]. Česk[ého]. museum.

dne 24. listopadu 1850

Vzadu na žádosti p. Nebeského.

S velikým potěšením přijal sobě Výbor Českého národního museum Vaše vlastenecké nabídnutí.

Aby Vám žádanou příležitost dal, byste nanovo osvědčiti mohl svou vlasteneckou mysl, nařídil výbor dnešního dne správě Knihovny musejní, aby Vám pracovati dala o katalogu rukopisů musejních.

V Praze dne 26 Listopadu 1850.

Výbor Českého národního museum
Dr. Strobach

J/7/9

v levém sloupci:

P. V. Nebeskému.

S velikým potěšením přijal k sobě Výbor českého nár. Museum Vaše vlastenecké nabídnutí, kdežto některý čas denně pomoci svou při pořádání Knihovny musejní přispívati se podvolujete.

Aby Vám dal žádanou příležitost, byste na novo osvědčiti mohl svou vlasteneckou mysl, nařídil Výbor dnešního dne Správě Knihovny musejní, aby Vám pracovati dala o katalogu musejních rukopisů.

V Praze dne 26 Listop. 1850

Výbor Česk[ého]. Museum.

v pravém sloupci:

91/1850

Václav Nebeský, redaktor Časopisu Českého museum, nabízí se k denním pracem z ochoty při bibliotéce musejní.